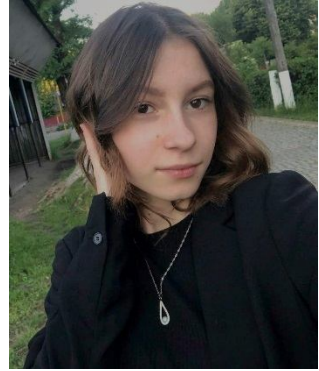

Анна Крегул,
*студентка III курсу спеціалізації
“Теорія музики”
комунального закладу
“Ужгородський музичний фаховий коледж
імені Д. Є. Задора” Закарпатської
обласної ради
(науковий керівник – Віра Мадяр-Новак,
кандидатка мистецтвознавства,
викладачка-методистка)*

ПЕРША ЕТНОМУЗИКОЗНАВЧА ЗБІРКА ЗАКАРПАТТЯ

У грудні 2023 року минає 100 років від часу публікації першої наукової нотної збірки із закарпатськими народними піснями “Народні пісні з південного Підкарпаття”. Її автор – видатний український етномузиколог початку ХХ століття Філарет Колесса. Вченого цікавив фольклор пограничних територій, тому в колі його інтересів опинилася південно-західна етнічна межа України.

Початковий інтерес етномузиколога до Закарпаття був обумовлений прагненням вченого порівняти народно-пісенний фольклор по обидва боки Карпат (Лемківщини, Бойківщини, Закарпаття й Галичини). У 1910 році під час експедиції на південну Бойківщину Ф. Колесса виявив угорські впливи. Вчений загорівся ідеєю прослідкувати рівень наростання цих впливів на території Закарпаття. Відтак, поза запланованою роботою, він ризикнув обстежити пісенний фольклор також й закарпатських сіл. При цьому, не маючи дозволів угорської влади він, заручившись допомогою місцевих священників, працював інкогніто, тримаючи все в таємниці.

У 1912 під час фольклористичної експедиції на Галицьку Лемківщину Філарет Колесса знову опинився на межі із Закарпаттям. Можливо, він не став би ризикувати вдруге, якби випадково не дізнався, що в цей час у закарпатських селах співатимуть собіткові пісні. В етномузикознавчій літературі жодної інформації про це не існувало. Вчений не зміг собі дозволити втратити можливість здобути нові факти для науки. Скориставшись минулим досвідом та допомогою місцевих

священників, він оперативно відвідав села Цигелка й Жварожч. Окрім собіткових пісень, дослідник супутньої записав й твори інших пісенних жанрів. Як і в першій експедиції, все відбувалося таємно, без розголошень. І лише в 1923 році Ф. Колесса оприлюднив факт відвідування закарпатських сіл, опублікувавши зібраний ним матеріал у збірці “Народні пісні з південного Підкарпаття”. Її цінність обумовлена тим, що це була перша монографічна пісенна колекція з території Закарпаття. До цього часу Філія угорського Етнографічного товариства в Ужгороді публікувала окремі закарпатські народні пісні в угорському перекладі. Усі українськомовні публікації заборонялися угорською владою, і тому місцева культура краю перебувала в досить плачевному становищі.

Однак на момент публікації закарпатці не були готовими до розуміння наукових ідей Ф. Колесси. Хвиля захоплення українським фольклором настала лише через 20–30 років, коли у колах місцевої інтелігенції виник та зреалізувався науковий інтерес до народної музики.

До публікації матеріалів південного Підкарпаття Ф. Колессу спонукав відомий закарпатський етнограф Іван Панькевич. У наступному історичному періоді у складі Чехословацької республіки (1919–1938) на Закарпатті активно підтримувався розвиток краєзнавства, науки та мистецтва. Створилися сприятливі умови для співпраці з провідними українськими етномузикологами.

І. Панькевича та Ф. Колессу поєднувала творча дружба та велика взаємоповага. Тому галицький вчений радо погодився опублікувати матеріали своїх закарпатських експедицій.

Друк нотного збірника здійснювався в Ужгороді. У Ф. Колесси не було можливості контролювати правильність набору нотного тексту. До того ж, усе робилося поспіхом, що призвело до появи окремих друкарських похибок.

Географія збірки “Народних пісень з південного Підкарпаття” репрезентувала лише західну територію Закарпаття. Сюди ввійшли матеріали першої експедиції у верхів’я річок Уж і Лютянка, зокрема, із сіл Ужок, Волосяна, Кострино, Люта. З матеріалів другої подорожі на закарпатську Лемківщину опубліковано записи із сіл Цигелка й Тварожч. Пісенний фольклор кожного із цих населених пунктів

становив близько 20–30 творів (за винятком с. Ужок – 1 пісня та с. Кострино – 45 пісень).

У багатьох випадках словесний текст обмежувався 1–2 музично-поетичними строфами. Це було обумовлено тим, що фольклорний матеріал Ф. Колесса записував за допомогою фонографу, що вимагало економії валиків. Окрім того вченого цікавили насамперед мелодії.

Жанрова палітра є дуже різноманітною. До збірника увійшли колядки, веснянки, собіткові пісні, весільні, дитячий і трудовий фольклор, пісенна лірика, приспівки до танців типові для регіону, лемківські співанки, коломийки тощо. Кількість колядок, веснянок та обжинкових пісень є незначною.

Неординарною виявилася класифікація збірника. Вперше у своїй практиці Ф. Колесса згрупував народно-пісенні твори за складочисловою будовою пісенних віршів. Відповідно до кількості складочислових груп, які вчений називав колінами, пісні збірника він поділив на: *двоколінні* [(4+3), (4+4), (4+5), (5+5), (6+4), (6+6)]; *триколінні* [(3+3+3), (4+4+3), (4+4+5), (4+3+6), (4+4+6)] та *чотириколінні* [(4+4+4+3)]. В результаті дослідник зробив висновок про багатство закарпатського репертуару, що вразив його своєю різноманітністю.

У своїй класифікації Ф. Колесса не вдавався до розгорнутих пояснень, в результаті чого, деякі речі були не зрозумілими для непідготовленого закарпатського читача. Відтак П.М. Світлик, що першим відреагував на видання Ф. Колесси “Народні пісні з південного Підкарпаття”, порушив необхідність організації фольклорних курсів для потенційних збирачів народних пісень. Сам факт видання збірника був сприйнятий позитивно.

Привертав увагу науковий підхід до нотацій, які містили текстові та мелодичні варіанти, особливості діалектної вимови, паспортні дані про місце запису твору та виконавців.

Для популяризації матеріалів наукового музично-етнографічного збірника Ф. Колесса написав композиторські обробки закарпатських народних пісень («Руськї народнї пѣснѣ зь Подкарпатскоѣ Руси» окремо для чоловічого та окремо для мішаного хорів). У 1922 році обидві хоріві збірки були надіслані на конкурс Шкільного реферату в Ужгород, де зайняли призові місця, а в 1923 році вони були надруковані. Про ці обробки автор писав: “Мельодії оброблені легко,

але не надто просто, так що можуть вдовільнити і надто вимогливих слухачів” [1, с. 14].

Також збереглись окремі фонографічні валики із записами Ф. Колесси із сіл Люта та Волосянка, які нині містяться у фондах Інституту народознавства НАН України у Львові. На жаль, нам не вдалося навести контакти з інститутом, щоб їх ідентифікувати.

Наразі вбачається нагальна потреба перевидання збірника Ф. Колесси для широкого доступу та долучення до публікації збережених фонозаписів. Сподіваюсь, після війни в Україні це вдасться реалізувати. Адже збірка “Народні пісні з південного Підкарпаття” стала важливим і вагомим здобутком, що значно вплинув на вивчення традиційної культури Закарпаття та на розвиток музичної фольклористики в цілому.

Список використаної літератури та джерел

1. *Мадяр-Новак Віра*. Антологія наукової думки про народну Закарпаття. Мукачево, 2019.
2. *Мадяр-Новак Віра*. Музична фольклористика Закарпаття: етапи, постаті, здобутки (кінець XVII – середина XX ст.): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Львів, 2020. 181 с. + Додатки.